
Att bryta ett mönster

en processutvärdering av länsarbetsnämndens
brytprojekt "fler män till lärare"

Johan Ohlsson

Centrum för utbildning och forskning inom samhällsvetenskap, CUFS

2003:033 - ISSN: 1403-5294 - ISRN: LTU-CUFS-SKR-03/033--SE

Att bryta ett mönster

– en processutvärdering av länsarbetsnämndens
brytprojekt ”Fler män till lärare”

Johan Ohlsson, Arbetsvetenskap

Januari 2003

INNEHÅLL

1. Inledning	3
2. Projektets utformning	4
2.1 Bakgrund och upplägg	4
2.2 Syfte och kvantifierade mål	4
3. Metod och tillvägagångssätt	5
3.1 Rapportens fokus	5
3.2 Datainsamling och intervjuguide	5
3.3 Intervjumetodik och instrumentering	6
4. Resultat	7
4.1 Målgruppens bakgrund och sammansättning	7
4.1.1 Urval och utbildningsbakgrund	7
4.1.2 Arbetsmarknadsrelaterade aspekter	7
4.2 Projektets genomförande	8
4.2.1 Information och medvetenhet	8
4.2.2 Interaktion, stöd och vägledning	10
4.3 Projektets utfall och effekter	11
4.3.1 Individuella val och avvägningar	11
4.3.2 Öppen ingång och behållning	12
4.4 Exempel på individnivå	12
4.4.1 Exempel 1 ”mönsterbrytaren”	13
4.4.2 Exempel 2 ”mönsterbevararen”	14
5. Analys	15
5.1 Avvikelser i urvalet	15
5.2 Förankring och information	15
5.3 Praktikens utformning	16
5.4 Utfalls- och resultatanalys	17
5.5 ”mönsterbrytare” eller ”mönsterbevarare” - faktorer som påverkar	18
5.6 Går mönstren att bryta?	19
6. Sammanfattande slutsatser	20
6.1 Avvikelser och tendenser i urvalet	20
6.2 Förankring och förmedling av information	20
6.3 Förutsättningarna för att varva studier och praktik	21
6.4 Projektets utfall och bakomliggande faktorer	21

Referenser

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

1. INLEDNING

Länsarbetsnämnden har under ett par år arbetat med projektet ”Fler män till lärare”. Projektet har syftat till att bryta arbetslösheten för den enskilde genom väglednings- och kompetenshöjande insatser samt initiera en yrkesväxling från traditionellt mansdominerande yrkesområden till läraryrket. En övergripande målsättning har också varit att öka tillgången på behöriga lärare i länet samt att öka andelen män inom läraryrket, som idag har stor kvinnlig dominans. Hittills har två grupper och totalt drygt 30 män från hela länet deltagit i projektet och under hösten 2002 har rekrytering till ytterligare en grupp genomförts.

CUFS – Centrum för utbildning och forskning inom samhällsvetenskap vid Luleå tekniska universitet har haft i uppdrag att utvärdera den andra gruppen som omfattar 15 män och som avslutat sina förebereidande studier under våren 2002. Uppdraget har utförts vid Institutionen för Arbetsvetenskap av doktorand Johan Ohlsson under handledning av sociolog Lena Rantakyro. I projektet har också sociologen Saila Piippola medverkat.

Föreliggande rapport redovisar deltagarnas uppfattning om sin utvecklingsprocess från arbetslös till lärarkandidat samt vilken inverkan projektet har haft på denna process.

De viktigaste slutsatserna, med utgångspunkt från projektets syfte, är att det aktivitetsstöd som deltagarna erhållit i kombination med den kreativa miljön under temadagarna har bidragit till att minska den tveksamhet till universitetsstudier som flertalet informanter tidigare gett uttryck för. Det kan dock konstateras att betydande avvikelser funnits i själva urvalet, men också att oklarheter förekommit i den information som delgivits deltagarna. Något som medfört en viss osäkerhet runt projektets egentliga ramar och förutsättningarna för att delta. Flertalet deltagare har också, med grund i individuella skillnader ifråga om den gymnasiala kompetensen, upplevt svårigheter i att varva de betygskompletterande studierna med praktik.

2. PROJEKTETS UTFORMNING

2.1 Bakgrund och upplägg

Mot bakgrund av de omfattande pensionsavgångar som förutspås inom olika yrkesgrupper i grundskolan fram till år 2015 (53 % enligt en rapport utarbetad av länsarbetsnämnden), befaras den brist på nyutexaminerade lärare som redan idag finns i länet bli än mer alarmerande (Oja, 2001). I prognosen "Arbetsmarknadsutsikter", som tydliggör arbetsmarknadsläget i Norrbotten fram till december 2003, påpekas att andelen behöriga lärare varierar från 5 till 30 procent i länets kommuner. Bristen anges av flertalet regionala arbetsförmedlingar och kommuner vara störst ifråga om grundskollärare i årskurs 4-9, gymnasielärare i naturvetenskap och specialpedagoger. Däremot menar man att läget stabiliserats något inom kategorin grundskollärare årskurs 1-7. Vidare framkommer att kommunerna, för att lösa rekryteringsproblemen, sänkt utbildningskraven samt initierat rekryteringskampanjer vid lärarutbildningarna (Pekkari, 2002).

För att möta behovet av behöriga lärare har länsarbetsnämnden i Norrbotten initierat brytprojektet "Fler män till lärare". Målgruppen är arbetslösa män med relativt låg gymnasial kompetens (vanligen tvåårig yrkesinriktad gymnasieutbildning) och yrkeserfarenhet från traditionellt mansdominerade branscher. Urvalet av projektdeltagare har skett genom intervjuer och arbetspsykologisk utredning (APU). Inom projektets ramar har dessa, vid den kommunala vuxenutbildningen på orten, varvat behörighetskompletterande studier med praktik i skolan. Månatligen har också temadagar genomförts där seminarier, föreläsningar och studiebesök av en mängd olika slag varit återkommande inslag. Syftet med dessa träffar har varit att ge en insyn i lärarutbildningen, men även i läraryrket som sådant. Projektdeltagarna har, när de behörighetskompletterande studierna avslutats, också haft platsgaranti till det allmänna utbildningsområdet vid Luleå tekniska universitet. Ledningen för projektet består av en projektledare och en styrgrupp med representanter från länsarbetsnämnden, Luleå tekniska universitet, lärarförbundet, kommunförbundet, arbetsförmedlingen och Piteå kommun.

2.2 Syfte och kvantifierade mål

Det konkreta syftet med projektet är att bryta arbetslösheten för den enskilde genom väglednings- och kompetenshöjande insatser samt initiera en yrkesväxling från traditionellt mansdominerade yrkesområden till läraryrket. Ett mer övergripande mål är också att öka andelen behöriga lärare i länet.

De kvantifierade mål som finns uppställda för den aktuella projektgruppen (grupp 2) anger att tolv deltagare ska uppnå behörighet för att påbörja lärarutbildning under perioden Vt. 2002 - Vt. 2003.

3. METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

3.1 Rapportens fokus

Rapporten utgår från följande allmänt formulerade frågeställning:

”Går det genom vägledning, information och stödinsatser att bryta arbetslösheten för en grupp män och genom studiekomplettering, kontakter med LTU och praktik få dem att välja läraryrket som har en mycket stor kvinnlig dominans?”

Det handlar alltså om en utvärdering där själva processen undersökts genom frågeställningar som främst anknyter till aspekter som vägledning, information och stödinsatser. Frågor som sammantaget ger en uppfattning om hur de enskilda deltagarna upplevt och påverkats av processen som sådan. Detta individperspektiv har sedan kombinerats med ett mer övergripande arbetsmarknadsperspektiv där själva utfallet och projektets effekter studerats närmare.

De punkter som ligger till grund för intervjuguiden och främst fokuserats i själva processutvärderingen är följande:

- Rekryteringen till projektet
- Informationen till deltagarna inför projektstarten
- Individuella studieplaner och personliga mål
- Deltagarnas upplevelse av vägledning, stödinsatser och genomförande av studieplanen
- Uppföljning och korrigerande under genomförandefasen
- Kontakter med projektledning och andra aktörer i projektet
- Val av studier eller annan verksamhet efter genomfört projekt
- Framtidsplaner

3.2 Datainsamling och intervjuguide

Det datamaterial som ligger till grund för rapporten har insamlats genom djupintervjuer med tretton av de sammanlagt femton deltagarna i den aktuella projektgruppen. Samtliga erhöll i augusti 2002 ett brev där utvärderingens syfte beskrevs och deltagarnas anonymitet garanterades. Därefter kontaktades dessa per telefon för bokning av intervju. Åtskilliga försök har gjorts för att engagera samtliga projektdeltagare och därigenom få till stånd en totalundersökning, men två av dem har - trots att meddelanden lämnats på deras telefonsvarare - inte hört av sig för bokning av intervju. Detta har vi tolkat som ett ointresse från deras sida att delta i undersökningen.

För att få en tydligare helhetsbild av projektets genomförande har även kompletterande telefonintervjuer genomförts med arbetsförmedlare i Kalix och Boden. I kombination med detta har också foldrar, broschyrer samt pressmeddelanden som funnits till handa på de respektive arbetsförmedlingarnas lokalkontor och hemsidor insamlats. Information om projektets utformning har inhämtats dels via länsarbetsnämndens projektbeskrivning (2002-02-15), dels via samtal med projektledningen.

Djupintervjuerna har haft karaktären av ett samtal där informanterna relativt fritt fått utrymme att resonera runt vissa specifika ämnesområden. Själva intervjufrågorna har sin utgångspunkt i en intervjuguide indelad i tre huvudområden med sammanlagt sex underliggande frågeområden (Se bilaga 1). Det första huvudområdet anknyter till projektdeltagarnas *bakgrund*, där fokus främst ligger på socialgruppsrelaterade frågor och informanternas utbildningsbakgrund samt yrkeserfarenheter. I det andra huvudområdet, där själva *genomförandet av projektet* undersöks närmare, ligger tyngdpunkten på kontakten och interaktionen med projektets aktörer och - mer detaljerat - deltagarnas upplevelser av aspekter som information, stöd och vägledning. Det sista huvudområdet slutligen berör *projektets utfall och effekter* med avseende på faktorer som inverkat på individuella val och avvägningar samt projektdeltagandets påverkan på informanternas framtidsplaner. Självkärl ingår som en viktig del i detta huvudområde också att undersöka de konkreta resultat som projektet lett fram till i fråga om antalet projektdeltagare som uppnått behörighet samt gått vidare till lärarutbildningar på universitetsnivå.

3.3 Intervjumetodik och instrumentering

Samtliga intervjuer har bandats för att minimera riskerna för eventuella feltolkningar och missförstånd. När den första kontakten tagits med projektdeltagarna har de delgivits information om detta och således varit medvetna om förutsättningarna vid intervjutillfället. Intervjuerna har vidare också genomförts i en för informanterna bekant miljö (ofta i form av hembesök) i syfte att lättare skapa en avspänd och trygg atmosfär präglad av förtrolighet. Undantaget från detta är en intervju som på grund av det geografiska avståndet inte kunde genomföras genom ett personligt möte, utan istället gjordes via telefon. Tyngdpunkten har hela tiden legat på att, i största möjliga mån, minimera de osäkerhetsfaktorer som kan ha en hämmande effekt på intervjupersonernas inställning till att delge upplevelser och åsikter i projektrelaterade ämnen.

4. RESULTAT

4.1 Målgruppens bakgrund och sammansättning

4.1.1 Urval och utbildningsbakgrund

Även om de allra flesta av de tretton projektdeltagarna i det inledande skedet genomgått arbetspsykologisk utredning (APU), finns några undantag. Medan två av informanterna uppger att det för dem räckte med att skriva ett personligt brev respektive genomföra en muntlig intervju, hävdar en tredje deltagare att han inte deltagit i några tester överhuvudtaget. Samtliga av dem som genomgått den arbetspsykologiska utredningen, med undantag av en informant som upplevde själva situationen som obehaglig, förmedlar en positiv upplevelse av denna.

I linje med vad som avsetts ifråga om projektdeltagarnas utbildningsbakgrund har visserligen merparten av informanterna en relativt låg gymnasial kompetens, vanligen tvåårig yrkesinriktad gymnasieutbildning eller motsvarande. Men viktiga avvikelser finns i urvalet. Förutom två projektdeltagare med mer teoretiskt inriktad och studieförberedande gymnasiebakgrund, som gått det treåriga samhällvetenskapliga programmet, finns ytterligare två deltagare med fyraårig gymnasial kompetens i olika tekniska utbildningar.

4.1.2 Arbetsmarknadsrelaterade aspekter

Vad avser projektdeltagarnas yrkeserfarenhet har den stora majoriteten, med några undantag, tidigare arbetat inom traditionellt mansdominerade yrkesområden. Det rör sig då främst om tyngre, manuella industriarbeten och jobb inom exempelvis bygg- och träindustrin. Bland de informanter som avviker i detta avseende kan nämnas en projektdeltagare som tidigare arbetat som fritidsledare och parallellt med komplettering av gymnasiebetyg på komvux jobbar halvtid som dramalärare. Viktigt att poängtera i detta sammanhang är att det hos flera av informanterna också finns en stor spridning i erfarenheterna från olika branscher. Även om den huvudsakliga yrkesbakgrunden hos tre av projektdeltagarna ligger inom traditionellt mansdominerade arbeten, har de också en viss erfarenhet från mer kvinnodominerade yrkesområden och jobb som barnskötare och utbildare. Tre av de övriga informanterna har tidigare även under en period varit entreprenörer och drivit egna företag, men har under senare tid, av olika skäl, avvecklat verksamheten. Medan en av de före detta företagarna hänvisar till yttre faktorer som konjunkturedgången inom byggbranschen som det huvudsakliga motivet till avvecklandet, lyfter de andra två informanterna främst fram personliga skäl som behovet av personlig utveckling och mer tid för familjen.

Långtifrån alla projektdeltagare har varit långtidsarbetslösa. Det är egentligen bara fyra av informanterna som, bortsett från begränsade perioder med kortare utbildningar finansierade av arbetsförmedlingen, saknat sysselsättning under längre tid. Medan två av informanterna sagts upp från sina arbeten främst på grund av nedskärningar inom byggbranschen och träindustrin, har de övriga två varit tvungna att sluta på grund av arbetsrelaterade skador. Av dessa hade en informant redan påbörjat kompletteringen av gymnasiebetygen när projektet drog igång, medan de andra tre såg projektet som sådant

som ett sätt att bryta själva arbetslöshetsmönstret. Dessa förmedlar en vilja att, som en av informanterna själv uttrycker det, ”bryta trallen” och en av dem understryker också de finansiella fördelarna i att inte behöva ta studielån vid komplettering av gymnasiebetygen. Just detta med fördelarna av att erhålla aktivitetsstöd under preparandutbildningen är något som fyra av de övriga projektdeltagarna också framhåller som en bidragande orsak till varför de intresserade sig för projektet.

Förutom den tidigare nämnda informanten hade ytterligare fem projektdeltagare redan påbörjat studierna vid den kommunala vuxenutbildningen när de fick vetskap om projektet och sedan beslutade sig för att söka in till detta. Sammanlagt fyra informanter, varav två redan påbörjat studierna innan de engagerades i projektet, valde själva att avsluta sina anställningar för att komplettera gymnasiebetygen och inrikta sig mot läraryrket. Samtliga av dessa uttrycker en stor entusiasm för yrket som sådant och menar att de under en längre tid funderat på att utbilda sig till just lärare. En av dem menar att han hade för avsikt att delta i projektet redan tidigare, men då inte var kvalificerad i och med att han vid den tidpunkten hade ett arbete. Sammantaget var det således tre av deltagarna som var arbetslösa och åtta som påbörjat studierna vid komvux när de engagerades i projektet. Förutom dessa elva projektdeltagare hade även två sagt upp sig för att genom projektet utbilda sig till lärare.

4.2 Projektets genomförande

4.2.1 Information och medvetenhet

Majoriteten av informanterna menar att den grundläggande informationen (från projekthandledarnas sida) om projektets syfte och utformning i ett tidigt skede varit både uttömmande och tillfredsställande, men vissa framför ändå kritik mot att inte informationsutbytet varit mer vidsträckt i vissa avseenden. Två av informanterna hävdar att det var en ren slump att de, trots påtalat intresse för just läraryrket, fick vetskap och information om projektet från arbetsförmedlingen. Något som de är starkt kritiska till då de menar att man på ett tydligare sätt, genom exempelvis annonser och anslag, borde ha medvetandegjort och marknadsfört projektets verksamhet. En av dessa informanter påvisar också, i likhet med tre andra projektdeltagare, att den information som gavs av enskilda arbetsförmedlare varit ytterst knapphändig. I två av fallen fick informanterna själva kontakta länsarbetsnämnden för att få tillfredsställande information, medan arbetsförmedlarna i de andra två situationerna själva tog på sig att undersöka och ta reda mer fakta om projektets innehåll och upplägg.

Även om vissa osäkerhetsfaktorer verkar ha funnits vid hanteringen av projektrelaterade ärenden tycks rent generellt de lokala arbetsförmedlingarna ha en relativt vidsträckt medvetenhet om projektets syfte och utformning. Denna medvetenhet har, enligt den arbetsförmedlare i Kalix som handlagt merparten av de projektrelaterade ärendena, i första hand förankrats hos personalen genom ett personligt besök där grundläggande information gavs av projektledaren. Skriftlig information har också funnits till handa vid behov. Vid de återkommande veckomötena har man också fortlöpande påmint de enskilda arbetsförmedlarna om projektets verksamhet. Arbetsförmedlaren medger att

denne vid några tillfällen ansett sig tvungen att komplettera informationen då komplicerade och svårförutsägbara frågor dykt upp. Informationen om projektets verksamhet gentemot de arbetsökande har främst förmedlats via tidningsannonser och broschyrer som funnits tillgängliga på lokalkontoret. De som funnit intresse av projektet har således i de allra flesta fall själva fått ta kontakt med arbetsförmedlingen för att deklarerat sitt intresse för ett eventuellt deltagande.

Tillvägagångssättet för att förankra medvetenheten om projektet hos personalen har varit liknande vid arbetsförmedlingen i Boden där informationsförmedlingen också skett via ett personligt besök från projektledaren, men till viss del även underlättats av informationsutbyte genom det interna informationssystemet. I detta fall ger dock arbetsförmedlaren uttryck för att en viss osäkerhet rörande projektets utformning funnits, då i synnerhet att avsikten var att de behörighetskompletterande studierna skulle varvas med praktik. Men denne menar att oklarheterna varit mest tydliga i samband med hanteringen av den första omgången och har efterhand minskat i omfattning. För att engagera eventuella deltagare har man, vid arbetsförmedlingen i Boden, främst gett information via personliga besök och foldrar som funnits tillgängliga på kontoret, men under senare tid också genom hemsidan.

Enligt många projektdeltagare har informationen också brustit i ett annat avseende. Uppfattningen av hur ”låst” projektets inriktning varit mot matematik och naturvetenskap varierar kraftigt mellan informanterna. Majoriteten belyser att en förändring skett under projektets gång där valfriheten ifråga om ämnesinriktning ökat markant. Två av informanterna menar att detta medfört en osäkerhet gällande projektets egentliga ramar och villkoren för att delta. Tre andra informanter som visserligen var intresserade av läraryrket, men med en annan inriktning än mot matematik och naturvetenskap, beskriver att de i utgångsläget hyste en tveksamhet till deltagande i projektet. Detta då de inte säkert visste att de även hade möjlighet att läsa andra ämnen än de som pekar i just denna riktning. Ytterligare en informant som säger sig ha ”jobbat som en tok” för att få betyg i matematik och naturvetenskapliga ämnen (vilket han upplevde som ett krav), menar att han nu när projektets inriktning ändrats förmodligen helt byter fokus i sin utbildning.

De enskilda arbetsförmedlarna i Kalix och Boden, som handlagt de projektrelaterade ärendena, uppger att de upplevt ett visst motstånd mot den inriktning mot matematik och naturvetenskap som först stod i fokus. Arbetsförmedlaren i Kalix är dock noggrann med att påpeka att denne även rekommenderat de som varit intresserade av andra inriktningar att delta. Den aktuella arbetsförmedlaren i Boden menar att det inte bara varit projektets ursprungliga inriktning som skapat en viss skepsis, utan även rädslan för att ”binda sig” till studier samt själva utbildningstidens längd. Även universitetsmiljön har avskräckt somliga presumtiva deltagare som upplevt denna som alltför främmande. Båda talar om att de ibland varit nödgade att, som de uttrycker det, ”bearbeta” vissa av dem som visat intresse i syfte att övertyga dessa om fördelarna med att delta. Förmedlaren i Boden är av uppfattningen att de som varit arbetslösa under längre tid är i betydligt större behov av personlig handledning, för att få motivation och vägledning, än de som nyligen haft arbete.

4.2.2 Interaktion, stöd och vägledning

Majoriteten av projektdeltagarna upplever att det funnits en naturlig och ”öppen” kontakt med projekthandledarna och är starkt positiva till att de i stor utsträckning fått vara delaktiga och utöva påverkan på temadagarnas utformning. Många anser att det rent generellt funnits en lyhördhet från projekthandledarnas sida och att man, i största möjliga mån, försökt beakta de enskilda deltagarnas önskemål. Det finns ingen entydig riktning i den begränsade kritik som framförs gällande projektets upplägg och utformning och, som två informanter påpekar, har de som är missnöjda i viss mån sig själva att skylla då de haft stor möjlighet att under projektets gång framföra åsikter och förbättringsförslag. Medan två projektdeltagare efterlyser en bättre kontinuitet och mer effektiv tidsanvändning i samband med föreläsningarna, poängterar två andra informanter att de velat ha en större möjlighet till fördjupning runt de ämnen som tagits upp. En av dessa understryker i synnerhet vikten av utrymme till ”efterprat” och diskussioner deltagarna emellan efter föreläsningarna.

Av de åtta informanter som påbörjat studierna vid den kommunala vuxenutbildningen innan de engagerades i projektet har alla utom en, på eget initiativ, tagit kontakt med studievägledare på komvux för att utforma en individuell studieplan. Dessa medger ändå att de upplevt ett skiftande behov av studievägledning, vilket till viss del hänger samman med individuella variationer i den gymnasiala bakgrunden och medvetenheten om behörighetskraven till universitetet. Detta synliggörs också bland de övriga projektdeltagarna. Vissa menar att den individuella studieplanen var viktig för att ge vägledning och minimera oklarheterna runt behörighetskraven, medan andra poängterar att det i princip bara handlade om att ”få ned det hela på papper”. I detta sammanhang framförs dock en relativt omfattande kritik, främst från informanterna bosatta i Kalix, där flera uppfattat studievägledarnas information som oklar och menar att dessa rent generellt varit dåligt uppdaterade om lärarutbildningarna. Åtskilliga av projektdeltagarna poängterar att en viss förvirring uppstått då behörighetskraven, som en av informanterna formulerar det, ”trilskats” upp och ner under studietiden. En av informanterna, som hade för avsikt att delta i projektet under ett års tid för att komplettera gymnasiebetygen, fick problem både i samband med att de gamla betygen skulle översättas enligt gällande betygssystem och när behörighetskraven skärptes på den sökta utbildningen. Något som resulterade i att de planerade studierna vid universitetet fördröjdes rejält.

När det gäller de behörighetskompletterande studierna under projektets gång formulerar nio projektdeltagare en allmän kritik mot de ofta bristande förutsättningarna att kombinera studier och praktik. Då samtliga är positiva till praktiken som sådan och möjligheten att därigenom få en bättre insyn i läraryrket, menar informanterna att de velat ha betydligt mer tid och utrymme till just detta. Åtta av dessa, som har en tvåårig yrkesinriktad gymnasial bakgrund, poängterar att de upplevt en tidspress och varit tvungna att prioritera studierna på bekostnad av praktiken. Detta på grund av den ofta omfattande betygskomplettering som fordras för att nå behörighetskraven under den relativt korta projektperioden. Flertalet är av åsikten att större hänsyn borde tas till förutsättningarna, så att de med lägre gymnasial kompetens har samma möjligheter som de övriga till insyn i läraryrket genom praktik. Några av dessa åtta deltagare poängterade

detta för projekthandledarna och fick då en förlängning av projektperioden som innebar att de kunde skära ned på antalet ämnen och därigenom få mer tid över till att praktisera.

Vad som också framkommer är en viss kritik mot att deltagarna själva var tvungna att ordna praktikplats. Två av deltagarna, som nu studerar till lärare på ”öppen ingång” vid universitetet, menar att praktiken på lärarutbildningen gett en större insyn och varit närmare verkligheten. Detta då denna praktik ordnats så att informanterna fått gå ut i flera olika åldersgrupper. En annan fördel med praktiken på lärarutbildningen, understryker deltagarna, har varit de uppgifter som de gjort parallellt med praktiken som lett till att de stimulerats att reflektera i större utsträckning.

4.3 Projektets utfall och effekter

4.3.1 Individuella val och avvägningar

Av de sammanlagt tretton projektdeltagare som finns representerade i rapporten är det fem som i nuläget bedriver universitetsstudier, varav fyra på just lärarutbildningar. Ytterligare två deltagare har under en period studerat till lärare på universitetsnivå, men av olika skäl hoppat av utbildningarna och tagit studieuppehåll. Båda dessa planerar dock att fortsätta lärarstudierna vid ett senare tillfälle. Bland de återstående sex informanterna är det tre som fortfarande läser upp gymnasiebetygen vid den kommunala vuxenutbildningen och tre som valt att gå i en annan riktning. Av dessa (som alla är bosatta i Kalix) planerar två att söka till polishögskolan i Umeå, medan den tredje genomgår utbildning med stöd av arbetsförmedlingen och samtidigt söker arbete på orten. De kvantifierade målen har därför inte uppnåtts då endast sju av de tretton deltagarna i rapporten uppnått behörighet för att påbörja lärarutbildning under perioden Vt. 2002 - Vt. 2003.

Att de nyss nämnda deltagarna valde att inte fortsätta i riktning mot läraryrket motiveras på en mängd olika sätt, men främst hänvisar två av informanterna till praktiska hinder som uppkommit då en lärarutbildning med inriktning mot matematik och naturvetenskap inte utlokaliserats till orten. Den tredje informanten uttrycker en tveksamhet till läraryrket rent generellt som han menar uppkommit under praktiken. Men andra argument som studiemedelssystemets utformning och det relativt låga löneläget för nyutexaminerade lärare framkommer också.

De som däremot går i riktning mot läraryrket hänvisar i stor utsträckning till skäl som att de med lärarutbildning förmodligen kommer att kunna få jobb på orten och därmed inte behöver flytta för att klara försörjningen. I detta sammanhang är det naturligtvis flera faktorer som påverkar, men två informanter menar att de är ”bundna” till orten främst på grund av det sociala nätverket och familjerelaterade orsaker. Fyra andra projektdeltagare visar en viss benägenhet och vilja till att flytta från orten, men medger att de i nuläget är förhindrade när familjen är så starkt lokalt rotad. Ytterligare fyra informanter uttrycker en viss flexibilitet och ser inget hinder att flytta, åtminstone inte till närliggande orter. De tre övriga informanterna, som har en relativt låg medelålder, är till och med inställda på att flytta från hemorten efter utbildningen.

Sammanlagt är det fem av informanterna som tydligt understryker att de sett inriktningen mot läraryrket som en möjlighet att stanna kvar på orten och att detta motiv haft betydelse för beslutet att delta i projektet. Ytterligare en projektdeltagare menar att detta givetvis funnits i tankarna när beslutet togs, men ser sig inte som lokal i sitt tänkande på det sättet. I ett pressmeddelande, som publicerats på den lokala hemsidan för arbetsförmedlingen i Övertorneå, framkommer en medvetenhet från arbetsförmedlingens sida om de starka banden till hemorten som ofta finns hos målgruppen. I detta pressmeddelande framgår uttryckligen ”öka dina möjligheter till arbete på hemorten” som ett argument för att locka deltagare till projektet.

4.3.2 Öppen ingång och behållning

Vad gäller inställningen till ”öppen ingång” på lärarutbildningarna vid universitetet förmedlar fem informanter en i högsta grad positiv syn och betonar fördelarna i att ha möjlighet till att känna sig fram. En av dessa menar att det underlättat avsevärt att genom ”öppen ingång” ha möjlighet att ”mjukstarta” med pedagogik då det tar tid att komma in i universitetsvärlden. Undantaget är en informant som istället är av åsikten att det är positivt att direkt konfronteras med de ämnen som är aktuella i de olika inriktningarna. Detta för att snabbt kunna fastställa om kunskaperna verkligen räcker.

Projektdeltagarna belyser att de på en mängd olika sätt haft behållning av projektets alla beståndsdelar och moment. Tre av informanterna menar att föreläsningarna i allmänhet varit både intressanta och användbara, då i synnerhet den om dyslexi. Fem andra deltagare påpekar att praktiken och träffarna som ordnats med utexaminerade lärare varit tankeväckande och gett en god insyn i yrket. Detta medan ytterligare tre informanter framförallt väljer att lyfta fram den goda kamratskapen i gruppen som en stor behållning. Två av de övriga understryker den stora personliga utveckling som projektdeltagandet inneburit i form av stärkt självförtroende och vidgade perspektiv i en mängd hänseenden.

4.4 Exempel på individnivå

För att på ett tydligare sätt lyfta fram de faktorer som påverkat de val och avvägningar som deltagarna gjort innan, under och efter projektperioden har två informanter lyfts fram som, i förhållande till projektets syfte, gått i motsatt riktning. Detta för att på ett mer djupgående och konkret sätt, även om informanterna inte på något sätt är representativa för projektgruppen som helhet, exemplifiera vad själva projektet inneburit på individnivå.¹

¹ Benämningarna ”mönsterbrytaren” och ”mönsterbevararen” åsyftar endast de mönster som projektet avser att bryta ifråga om arbetslöshet och yrkesinriktning och hänvisar således inte till några generella drag eller egenskaper hos de aktuella informanterna.

4.4.1 Exempel 1 - ”mönsterbrytaren”

- **Delsyfte 1: Att bryta arbetslösheten för den enskilde**

Med en bakgrund i en tvåårig yrkesinriktad gymnasial utbildning och yrkeserfarenhet som går i linje med denna, påtalar denne informant ett behov av vidareutbildning då problemen att få jobb inom den aktuella branschen varit stora under de senaste tio åren. Förutom begränsade perioder av utbildningar i arbetsförmedlingens regi och en anställning utomlands under ett år, har denne under längre tid varit arbetsökande. I samband med ett ALU-projekt kom så småningom vändpunkten då informanten, som han själv uttrycker det, ”tog sig i kragen” och beslöt sig för att försöka förändra situationen.

”Man tog sig i kragen och tänkte att nu är det dags att försöka fixa något stadigare jobb. Då är det ju utbildning som gäller. /.../ Men då har det ju varit så att ekonomin och möjligheten att studera har bromsat.”

Via en arbetsförmedlare fick informanten reda på projektets verksamhet och beslöt sig relativt omgående för att söka in till detta. Studierna, som nu bedrivs på universitetsnivå, har haft en betydande påverkan på informanten som person.

”Jag har ju varit arbetare och tyckt att det varit skit att läsa och sådär. /.../ Men man är som en helt annan människa nu. /.../ Man har fått mycket andra tankar och ett annat tankesätt.”

En rad olika faktorer påverkade beslutet att delta. Informanten uttrycker i detta sammanhang att det var viljan att stanna kvar på hemorten i kombination med rädslan för att hamna i en ond cirkel och inte ha möjligheten att utvecklas som hade störst inverkan.

”Jag insåg ju till slut att jag kan ju inte fortsätta så här och hamna i den här trallen som så många andra häruppe i trakterna.”

- **Delsyfte 2: Att initiera en yrkesväxling**

Den omskolning och yrkesväxling som kom ifråga i samband med projektdeltagandet initierades av svårigheterna att få arbete inom det aktuella yrkesområdet. Något som i sin tur aktualiserade behovet av vidareutbildning. Enligt informanten var tanken på att omskola sig till just lärare långtifrån främmande.

”Det är ingen framtid i min bransch och svårt att få jobb med den utbildning jag har. Så jag insåg att jag behövde utbilda mig. Sedan har jag länge funderat om jag ska utbilda mig till någon sorts lärare.”

Med erfarenhet från en bransch där efterfrågan på arbetskraft under den senaste tiden varit relativt låg, ser informanten ljus på framtiden när det gäller möjligheterna att senare få arbete som nyutexaminerad lärare.

”Lärare kommer det ju alltid att behövas. Man ser ju att många lärare är äldre och därför inte kommer att jobba så länge till.”

4.4.2 Exempel 2 - ”mönsterbevararen”

- **Delsyfte 1: Att bryta arbetslösheten för den enskilde**

Även om denne informant också har en tvåårig gymnasieutbildning med inriktning mot den aktuella branschen i bagaget, pekar yrkeserfarenheten inte enbart i denna riktning. Tvärtom varierar erfarenheten kraftigt mellan olika yrkesområden som inte enbart är traditionellt mansdominerade. Informanten har bara varit arbetssökande i kortare perioder och till och med jobbat halvtid parallellt med kompletteringen av gymnasiebetygen.

”Man har alltid haft någonting. Även om man har varit arbetssökande så har man haft kanske femtio procents arbete. Jag behöver göra någonting och kan inte sitta still.”

Några direkta svårigheter att få arbete har informanten inte haft, utan han menar istället att det till stor del handlar om att själv våga ta initiativ och vara driftig. Om denne under någon period varit i behov av arbete har han oftast själv tagit kontakt med olika arbetsgivare för att påvisa sina färdigheter och sin kompetens.

”Jag har alltid själv varit och besökt arbetsgivarna. /.../ Jag har ett ganska stort kontaktnät själv och vågar snacka. /.../ Ibland har jag haft tre-fyra jobb samtidigt, så nog finns det jobb.”

Den aktuella informanten lockades att delta i projektet genom en annons i lokalpressen. Själva beslutet att delta och inrikta sig mot just läraryrket var inte främmande då denne i sitt yrkesliv, i olika former, arbetat med ungdomar. Men de ekonomiska fördelarna i att genom projektdeltagandet slippa ta lån under studieperioden påverkade också i viss utsträckning detta beslut.

”I och med att jag både har varit på dagis och vikarierat på fritids /.../ har jag sett att det är ett roligt yrke. Man såg också möjligheten att få ekonomiskt bidrag istället för att låna för att läsa upp betygen.”

- **Delsyfte 2: Att initiera en yrkesväxling**

När bilden av läraryrket under projektets gång började klarna i och med den ökade insynen i själva arbetssituationen, blev informanten alltmer tveksam till att fortsätta lärarstudierna på universitetsnivå. Främst var det löneläget för nyutexaminerade lärare som avskräckte, men också den relativt långa utbildningstiden i kombination med känslan av att ”binda upp sig” med studielån. En annan faktor som också framkallade viss skepsis var att någon lärarutbildning med naturvetenskaplig inriktning inte utlokaliseras till hemorten.

”Från början var det ju läraryrket som gällde. Men det lönemässiga och...jag hade ju hoppats att det hade kommit en utbildning till orten med inriktning mot naturvetenskapliga ämnen.”

Istället för att inrikta sig mot läraryrket började informanten, efter kompletteringen av gymnasiebetygen, jobba på orten och har i dagsläget två parallella arbeten. Ändå har han fortfarande planer på att fortsätta sina studier på universitetsnivå, men med inriktning mot polisyrket. Om informanten blir antagen till polishögskolan i Umeå ser han inga större hinder i att pendla från hemorten.

”Tar jag mig in på polishögskolan, så kommer jag ändå att bo kvar. Jag har ju familj och hus och sådär.”

5. ANALYS

5.1 Avvikelser i urvalet

Enligt projektbeskrivningen har avsikten varit att fokusera urvalet på målgruppen arbetslösa män med ”relativt” låg utbildningsbakgrund och yrkeserfarenhet från traditionellt mansdominerade yrkesområden. Resultatet visar på betydande avvikelser i urvalet. Detta gäller såväl ifråga om de aktuella projektdeltagarnas utbildningsbakgrund som yrkeserfarenheten hos dessa. Hos ett flertal av informanterna går det inte att spåra någon entydig riktning i yrkeserfarenheten, utan många uppvisar en stor erfarenhetsbredd från en mängd olika yrkesområden som inte enbart är mansdominerade. I något fall har till och med deltagarna haft en huvudsaklig bakgrund inom just läraryrket. Detta gör det i ett flertal sammanhang problematiskt att, inom projektets ramar, påvisa att någon reell yrkesväxling åstadkommit. Det mest alarmerande i detta sammanhang är ändå den relativt låga andel informanter som i egentlig mening kunnat betecknas som arbetslösa när de engagerades i projektet. Att fyra projektdeltagare uppger att de själva valt att säga upp sig för att komplettera gymnasiebetygen, varav två i syfte att kvalificera sig för och delta i projektet, motsäger i stor utsträckning de grundläggande intentionerna. Detta då ett delsyfte med projektet ju faktiskt varit att bryta arbetslösheten för den enskilde.

Att dessutom åtta informanter redan påbörjat sina betygskompletterande studier vid den kommunala vuxenutbildningen när de gick med i projektet måste också ses som tämligen anmärkningsvärt. Detta påvisar att flertalet deltagare, innan de initierades i projektet, redan hade en grundläggande motivation till studier och att projektet i sig endast i liten utsträckning i detta avseende brutit något mönster.

5.2 Förankring och information

Flertalet informanter vittnar om en bristande grundläggande information från arbetsförmedlingens sida, både angående att projektet överhuvudtaget bedrevs och ifråga om den konkreta utformningen av detta. Att två av projektdeltagarna hävdar att endast slumpen gjorde att de informerades om möjligheten att delta i projektet, påvisar ett behov av *tydligare riktlinjer* för hur de lokala arbetsförmedlingarna ska gå ut med informationen till den aktuella målgruppen. Möjligen bör ytterligare energi också läggas på att *förankra en medvetenhet* hos de enskilda arbetsförmedlarna. Detta för att informationen på ett ”naturligt” sätt ska förmedlas till dem som uppfyller grundkraven för deltagande och, i samband med det enskilda mötet, påtalar ett intresse för just läraryrket. Något som kan underlättas genom att man, vilket redan görs vid arbetsförmedlingen i Kalix,

kontinuerligt och fortlöpande påminner om projektets verksamhet vid exempelvis veckomöten. Det handlar alltså om att *skapa rutiner* som kan bli en självklar del i verksamheten och därmed också integreras i själva yrkesutövningen.

Att ämnesinriktningen inom projektet ändrats, vilket naturligtvis hänger samman med förändringar i upplägg och behörighetskrav vid universitetets lärarutbildningar, har beskrivits som en osäkerhetsfaktor bland många av informanterna. Den osäkerhet som uppstått i och med ett bredare fokus tycks också ha gjort avtryck i att flera projektdeltagare under de behörighetskompletterande studierna ändrat inriktning i sin utbildning. Något som kan tyda på att flertalet informanter sett inriktningen mot matematik och naturvetenskap som en förutsättning för deltagande och därför inte, förrän det breddade utbudet tydliggjordes, i egentlig mening funderat över någon annan ämnesinriktning. En risk finns också i att individer som i utgångsläget haft intresse av en annan inriktning avskräckts från deltagande i tron att projektet inte haft en så allmän prägel som det senare visat sig ha. Därför är det vid en sådan genomgripande förändring, som ifråga om ämnesinriktning, viktigt att informationen om ett ändrat upplägg snabbt når ut till alla berörda parter. I samband med detta bör också *förutsättningarna för deltagande* och projektets egentliga *ramar tydliggöras*, så att osäkerhetsfaktorerna minimeras och onödiga missförstånd undviks.

I en sådan situation, när ändringar genomförs i projektets och lärarutbildningarnas utformning, är det också av största vikt att arbetsförmedlarna och, i synnerhet studievägledarna vid komvux, snabbt *uppdaterar sig* om förutsättningarna. Något som inte tycks ha skett i detta fall, då många av informanterna upplevt studievägledarnas information som oklar och i vissa fall till och med okvalificerad. Detta är alarmerande då behovet av tydlig vägledning torde vara stor hos majoriteten av deltagarna som i många fall har en begränsad erfarenhet av studier och skolmiljön som sådan.

5.3 Praktikens utformning

De avvikelser som tydliggjorts ifråga om projektdeltagarnas gymnasiala kompetens har i stor utsträckning påverkat förutsättningarna till praktik under studietiden. Då en insyn i läraryrket kan vara av stor betydelse för att minimera eventuella osäkerhetsfaktorer bland deltagarna, bör större hänsyn tas till den gymnasiala bakgrunden redan i utgångsläget. En viktig del i detta hänsynstagande är att *anpassa projektperiodens längd* så att rimlig tid kan avsättas för att varva studierna med praktik. Detta för att undvika att arbetsbördan i samband med kompletteringen av gymnasiebetygen, för att få behörighet under angiven tid, blir så hög att praktiken kommer på undantag. En möjlig lösning av denna problematik vore att jämsides med upprättandet av studieplanen (och med hänsyn till denna) också utarbeta en *planering för praktikperioden* innan preparandutbildningen påbörjas. Detta skulle kunna göras i samråd mellan studievägledare, projekthandledare och enskild deltagare för att i större utsträckning kartlägga och beakta dennes individuella förutsättningar och behov.

Möjligen borde även projekthandledarna i samband med detta, i någon mån, medverka till att ordna praktikplatser åt deltagarna på deras respektive hemorter. Om ett *kontaktnät* med ett antal rektorer runtom i länet etablerades, skulle deras möjligheter att ta emot praktikanter och framtida personella behov kunna samordnas med de enskilda deltagarnas önskemål och intressen. Något som inte bara skulle minska omfattningen av de osäkerhetsfaktorer som sammanhänger med att deltagarna själva ska orientera sig mellan skolorna och undersöka behovet av praktikanter, utan också kan skapa värdefulla kontakter parterna emellan som framtida arbetsgivare och arbetstagare. Den osäkerhet som flertalet informanter påvisat ifråga om inriktning skulle säkerligen också kunna minimeras om praktiken fokuserades på några olika åldersgrupper.

5.4 Utfalls- och resultatanalys

Projektets utfall, med utgångspunkt från de tretton deltagare som medverkat i utvärderingen, är överlag positivt. Även om flertalet redan innan de engagerades i projektet påbörjat de betygskompletterande studierna, har den gymnasiala kompetensen rent generellt höjts avsevärt i målgruppen. Flertalet uttrycker att de tidigare hyst en tveksamhet till studier på grund av rädsla för att skuldsätta sig med studielån, men också därför att de i vissa avseenden tvivlat på sin egen förmåga. I ett sådant sammanhang tycks det *aktivitetsstöd* som deltagarna erhållit i kombination med den *kreativa miljön*, som flera informanter menar har präglat de månatliga temadagarna, ha haft en avgörande betydelse. Ingen av de aktuella informanterna uttrycker att de avskräckts från att i någon form fortsätta sina studier på universitetsnivå, utan menar istället att såväl självförtroendet som motivationen snarare stärkts under denna period. En viktig del i detta hänger säkerligen samman med den stora påverkan som deltagarna uppger att de haft på temadagarnas innehåll och den individuella studieplanens utformning. Att de tilldelats ett relativt stort ansvar och själva fått möjlighet att styra stora delar av innehållet verkar, rent generellt, ha haft en positiv inverkan på inspirationen och självförtroendet i gruppen.

En källa till motivation bland deltagarna, vilken ofta framkommer som en bidragande faktor till projektdeltagandet i allmänhet och inriktningen mot läraryrket i synnerhet, är de förhållandevis stora möjligheterna att efter lärarutbildningen *få arbete på orten*. Rent allmänt anser sig många vara hindrade att flytta från hemorten, främst på grund av familjen och det sociala nätverket. Just detta med ”bundenheten” till orten kan kopplas till den sociala kulturen och det gemensamma värdesystemet i ett lokalsamhälle. I lokalsamhällen där befolkningen är relativt homogen, orterna små och släktbanden starka tenderar också identifieringen med hemorten att vara stark (Rantakyro, 2001).

De argument som framkommer bland två av de tre deltagare som efter projektperioden valt att gå i en annan riktning är i viss utsträckning motsägelsefulla. Dessa uppger att det faktum att inte en lärarutbildning med inriktning mot matematik och naturvetenskap utlokaliserats till orten varit ett påtagligt hinder som i hög utsträckning påverkat beslutet att gå i en annan riktning. Detta samtidigt som de är beredda att pendla, eller till och med flytta, ifall de antas till polishögskolan i Umeå. Något som kan tyda på att den grundläggande motivationen till just läraryrket även påverkats av andra faktorer, medvetna eller omedvetna. Att handlingar ofta utgår från en omedveten nivå belyser

sociologen Anthony Giddens som menar att automatiserade, rutiniserade handlingar ofta styrs av omedvetna motiv. Dessa omedvetna motiv täcker den kunskap som ”är bortträngd eller framstår i förvriden form” och står i ett motsatsförhållande till den diskursiva medvetandenivån, vilken möjliggör reflektion och därigenom också förändring av handlingsmönster (Andersen & Kaspersen, 1999: 443).

5.5 ”Mönsterbrytare” eller ”mönsterbevarare”? - faktorer som påverkar

Att projektet haft en högst skiftande påverkan på informanterna tydliggörs genom de två exempel där utgången, i förhållande till projektets delsyften, beroende på en mängd olika faktorer varierat kraftigt. I det första exemplet har projektet, enligt informantens egen utsago, bidragit till att åstadkomma en grundläggande förändring på personlig nivå. En förändring som initierat en brytning i ett befintligt mönster såväl ifråga om arbetslöshet som yrkesinriktning. Även om insikten och förändringsviljan hos informanten i viss mån tycks ha gjort sig gällande redan innan denne engagerades i projektet, råder det ingen större tvekan om att projektdeltagandet drivit på och stimulerat själva processens framåtskridande. Denna förändringsbenägenhet där informanten bryter mot det traditionella mönstret genom en kritisk reflektion över olika handlingsalternativ, har ett starkt samband till Giddens teori kring begreppet reflexivitet. Han menar att individen idag inte enbart agerar utifrån traditioner och mönster, utan reflekterar över dessa och bara handlar i enlighet med dem om det finns sakliga argument och motiv till detta (Andersen & Kaspersen, 1999).

Pådrivande faktorer som i detta fall påverkat informanten att bryta dessa mönster har varit oron för att hamna i en ond cirkel i kombination med behovet av personlig utveckling. Rent praktiskt har också de goda utsikterna att som utbildad lärare få jobb på hemorten och möjligheten att därigenom kunna stanna kvar, samt det ekonomiska stödet under preparandutbildningen haft en inverkan. Det är alltså en mängd samverkande faktorer på såväl individnivå som strukturell nivå som sammantaget föranlett de val och avvägningar som informanten gjort. Tydligt är att projektet mot denna bakgrund har haft en viktig funktion i att genom vägledning och stödinsatser ingjuta motivation och självförtroende hos informanten i denna omvälvande förändringsprocess. Något som man, med tanke på att deltagaren efter preparandutbildning fortsatt sina studier på universitetsnivå, tycks ha lyckats med att göra.

Den andra informanten som har en ytterst begränsad upplevelse av arbetslöshet uppvisar visserligen en stark inneboende drivkraft, men en liten vilja att i egentlig mening bryta några mönster. Då någon lärarutbildning med naturvetenskaplig inriktning inte utlokaliserats till hemorten valde denne istället att söka till polishögskolan i Umeå. Just detta könsrelaterade mönster i utbildningsvalet, där män främst dras till teknikorienterade ämnen som en naturvetenskaplig inriktning i lärarutbildningen, istället för att inrikta sig mot exempelvis språk som oftast väljs av kvinnor, beskrivs i en statlig utredning som de två stora vattendelarna vid valet av utbildning (Persson & Wadensjö, 1997).

Medan den förre informanten efter preparandutbildningen inriktade sig mot ett arbete som förskollärare, bidrar denne informant inte till någon yrkesväxling genom att även fortsättningsvis söka sig till ett yrkesområde som traditionellt sett varit mansdominerat. Motiven till detta sammanhänger med den långa utbildningstiden som lärarutbildningarna kräver i kombination med det relativt låga löneläget för yrkeskategorin. Säkerligen har informanten även, medvetet eller omedvetet, påverkats av den ”straffskatt” som det kan innebära att välja otraditionella utbildningar och yrken genom exempelvis omgivningens ogillande, social isolering och osäkra karriärvägar (Persson & Wadensjö, 1997). Något som i sin tur kan kopplas till risken att i en viss kulturell gemenskap stämpas som avvikare. Detta risktagande, att genom vissa handlingar och beteenden utdömas som avvikare, kan enligt Howard Becker endast förstås om man sätter in det i relationerna mellan människor i en viss kulturell gemenskap. Ett konformt beteende upprätthålls i ett sådant sammanhang genom sanktioner mot dem som inte följer, och därigenom heller inte upprätthåller, uttalade eller outtalade kulturella normer (Månsson, 1988).

Medan projektdeltagandet för den tidigare nämnda deltagaren tycks ha haft en näst intill symbolisk betydelse som en väg att bryta olika hämmande mönster, ser den aktuella informanten åtskilliga andra alternativ och lösningar för att nå tillfredsställelse och personlig utveckling. Även om båda informanterna kritiskt reflekterar i olika avseenden tycks inte förändringsbehovet vara lika starkt hos den senare nämnda informanten. Sannolikt påverkas informanternas utbildningsval också av de val kamraterna fattar då belöningarna ifråga om exempelvis trivsel under studietiden och motviljan mot att vara ett kraftigt underrepresenterat kön ofta har en stor betydelse. Något som gör att valen inte tenderar att vara speciellt överlagda eller framåtsyftande och att reflektionen över de långsiktiga konsekvenserna av studiernas inriktning ofta uteblir (Persson & Wadensjö, 1997).

5.6 Går mönstren att bryta?

”Går det genom vägledning, information och stödinsatser att bryta arbetslösheten för en grupp män och genom studiekomplettering, kontakter med LTU och praktik få dem att välja läraryrket som har en mycket stor kvinnlig dominans?”

De resultat som framkommit i rapporten påvisar att en mängd olika faktorer, individuella som strukturella, medvetna som omedvetna, i hög utsträckning påverkat utfallet i olika riktningar. Den högst skiftande bakgrunden (ifråga om utbildning och yrkeserfarenhet) bland deltagarna skapar också varierande behov av vägledning och stödinsatser för att minimera eventuella osäkerhetsfaktorer.

Den brytning som projektet avser att åstadkomma innebär för flertalet deltagare en omfattande förändringsprocess som projekthandledarna och andra engagerade aktörer bör ha kännedom om för att kunna ge tillräckligt stöd och stimulans. Då en ny miljö av en obekant karaktär utifrån ett individperspektiv ofta upplevs främmande och osäker kan det vara av betydelse att, med olika medel, försöka etablera en känsla av trygghet och stabilitet i själva projektgruppen. I detta sammanhang kan kringaktiviteter vara viktiga för att stärka gemenskapen och öka öppenheten deltagarna emellan.

De deltagare som haft möjlighet att på ett systematiskt sätt varva de behörighetskompletterande studierna med praktik förmedlar i många avseenden en större motivation och självsäkerhet än de övriga gentemot yrket i allmänhet och lärarutbildningen i synnerhet. En tidig, välstrukturerad insyn i läraryrket är säkerligen än mer nödvändig, i syfte att minimera oklarheter och rätta ut frågetecken, för de deltagare vars utbildningsval kan sägas gå i en annan riktning i förhållande till tidigare yrkeserfarenheter.

Tydligt är också att besöken vid universitetet i kombination med platsgarantin till det allmänna utbildningsområdet bidragit till att minska upplevelsen av osäkerhet och risktagande hos de enskilda deltagarna. Det framkommer också att många informanter har en positiv syn på möjligheterna till studier vid ”öppen ingång”, där de i större utsträckning får möjlighet att känna sig fram.

För att besvara själva frågeställningen kan det mot denna bakgrund konstateras att det går att åstadkomma en brytning såväl i fråga om arbetslöshet som när det gäller yrkesinriktning, men att det är av stor betydelse med en förståelse och medvetenhet kring bakgrundsfaktorer som ur ett individuellt perspektiv spelar in. Dessutom bör projektets upplägg struktureras på ett sådant sätt att den känsla av otrygghet och förvirring, som kan tänkas uppstå i samband med en så pass betydande förändringsprocess som denna, förebyggs genom en stegvis och systematisk insyn i läraryrket och universitetsmiljön under projektperioden.

6. SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

6.1 Tendenser och avvikelser i urvalet

Inför kommande projektgrupper bör urvalet vara mer konsekvent, både ifråga om deltagarnas utbildningsbakgrund och yrkeserfarenheter. Att i största möjliga mån undvika att gå utanför ramarna för den målgrupp som fokuserats underlättar inte enbart själva utformningen av projektperioden, utan gör det också betydligt lättare att nå de uppställda målen. I samband med detta är det också viktigt att de uppställda grundkraven för deltagande förankras hos personalen på arbetsförmedlingarna runt om i länet, så att ”behörighetskontroller” blir ett naturligt inslag innan ett eventuellt projektdeltagande aktualiseras. Om individuella korrigeringar, med hänsyn till variationerna i deltagarnas bakgrund, ständigt måste göras under projektets gång krävs en stor flexibilitet från projekthandledarnas sida för att inte oklarheter ska uppstå. Då deltagarnas förutsättningar är skiftande blir också behovet av tydligare riktlinjer och vägledning i många avseenden mer utbrett.

6.2 Förankring och förmedling av information

För att minimera eventuella oklarheter som kan utmynna i förvirring eller rent av tvivel på ett projektdeltagande, bland presumtiva deltagare, bör arbetsförmedlarna i ett tidigt skede kunna ge relevant och ”fyllig” information om projektets utformning och upplägg. Om detta ska vara möjligt måste en större medvetenhet förankras hos de enskilda arbetsförmedlarna genom att rutiner för fortlöpande informationsförmedling om

projektets verksamhet skapas. Även studievägledarna vid komvux bör vara bättre uppdaterade gällande de behörighetskrav som är aktuella vid lärarutbildningarna. Behovet av fungerande sådana rutiner är i synnerhet tydliga när betydande förändringar, som exempelvis ett ändrat fokus i själva ämnesinriktningen, genomförs i projektets upplägg. Då måste informationsförmedlingen vara effektiv och rationell för att samtliga inblandade parter snabbt ska få tillgång till uppdaterad information.

6.3 Förutsättningarna för att varva studier och praktik

Om det överhuvudtaget ska vara möjligt för deltagarna att på ett systematiskt sätt varva studier med praktik bör även en planering för praktikperioden upprättas, detta med utgångspunkt i den enskildes förutsättningar och behov. När variationen i fråga om utbildningsbakgrund i detta sammanhang skapar stora individuella skillnader som påverkar möjligheterna att genomföra praktik, blir ett större individorienterat hänsynstagande också alltmer nödvändigt. Möjligen skulle länsarbetsnämnden i kommande projektgrupper på ett tydligare sätt även kunna medverka i den process där deltagarna ”slussas ut” i olika skolmiljöer. Något som inte bara förutsätter att individuella förutsättningar och önskemål kartläggs i större utsträckning, utan också att ett kontaktnät med ett större antal rektorer runtom i länet upprättas.

6.4 Projektets utfall och bakomliggande faktorer

Sammanfattningsvis får utfallet, trots att de kvantifierade målen för projektgruppen inte uppfyllts, ses som någorlunda tillfredsställande. De individuella skillnader som finns bland informanterna i fråga om inställningen till och motivationen för inriktningen mot läraryrket påverkas av en mängd olika faktorer. Utifrån det datamaterial som insamlats tycks följande faktorer, i varierande utsträckning, ha haft en viss betydelse för utfallet:

- Utbildningsbakgrund och gymnasial kompetens
- Tidigare yrkeserfarenhet
- Upplevelsen av och synen på (långtids-) arbetslöshet
- Relationen till hemorten och det där etablerade sociala nätverket
- Familjesituationen
- Kulturella normer och rädslan för att ”stämplas” som avvikare
- Könrelaterade normer
- Studiekamraternas val och överväganden

De variationer som framkommit mellan deltagarna vad gäller *utbildningsbakgrunden* tycks i stor utsträckning ha påverkat möjligheterna till praktik under studietiden. Flertalet av de med tvåårig gymnasial kompetens påstår sig inte, på grund av den omfattande betygskompletteringen under preparandperioden, ha haft någon reell möjlighet att systematiskt varva studierna med praktik. Något som i viss utsträckning påverkat motivationen för fortsatta studier med inriktning mot läraryrket negativt. Det framgår dock att de som har *yrkeserfarenhet* som anknyter till läraryrket inte upplevt samma behov av praktik och därigenom heller inte påverkats på samma sätt av eventuella skillnader i fråga om den gymnasiala kompetensen. För de som har upplevelse av *arbetslöshet under längre* tid tycks projektdeltagandet och inriktningen mot läraryrket ha

en stor symbolisk betydelse som en väg att bryta ett hämmande mönster. Något som gör att de generellt uppvisar en stark motivation till utbildningen och yrket.

Många informanter förmedlar en direkt eller indirekt motvilja mot att flytta från *hemorten* eller pendla till en annan studieort, främst med hänvisning till oron för att förlora det etablerade *sociala nätverket* eller missgynna *familjen*. Det kan heller inte uteslutas att informanternas grundläggande motivation i detta sammanhang också påverkats av andra motiv, medvetna eller omedvetna, som går i linje med befintliga *kulturella och könsrelaterade normer*. Då merparten av informanterna har en bakgrund inom traditionellt mansdominerade yrkesområden är det troligt att dessa, vid en övergång till läraryrket som i dagsläget främst domineras av kvinnor, i någon form upplevt sig ifrågasatta eller motarbetade av omgivningen (såsom exempelvis tidigare arbetskamrater). En problematik som vissa i någon mån tycks ha hanterat genom att inrikta sig mot just matematik och naturvetenskapliga ämnen som, vilket tidigare nämnts med hänvisning till en SOU-utredning (SOU 1997:137) av Inga Persson och Eskil Wadensjö, till skillnad från exempelvis en språkrelaterad utbildningsinriktning oftast väljs av män. Något som vanligen också, enligt samma SOU-utredning, hänger samman med motviljan mot att under utbildningstiden vara ett kraftigt underrepresenterat kön och den därigenom ofta förekommande lyhördheten inför *kamraternas val och övervägningar*.

REFERENSER

Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red.), *Klassisk och modern samhällsteori* (Lund: Studentlitteratur, 1999)

Månsson, Per (red.), *Moderna samhällsteorier - traditioner, riktningar, teoretiker* (Stockholm: Prisma, 1988)

Oja, Inger, *Avgående och tillträdande på arbetsmarknaden i Norrbotten fram till år 2015* (Luleå: Länsarbetsnämnden i Norrbotten, 2001)

<http://www.ams.se/admin/Documents/norrbotten/lansarbetsnamnden/avgilltr2015.pdf>

Pekkari, Anders, *Arbetsmarknadsutsikter för Norrbottens län fram till december 2003* (Luleå: Länsarbetsnämnden i Norrbotten, 2002)

<http://www.ams.se/admin/Documents/norrbotten/prognoshosten2002/nyprogh02.pdf>

Persson, Inga & Wadensjö, Eskil, *Glastak och glasväggar? Den könssegregerade arbetsmarknaden* (SOU 1997:137)

Rantakyrrö, Lena, *Pajala-sisu och Gnosjöanda - det sociala kapitalets betydelse för företagandet* (Luleå: Luleå tekniska universitet, forskningsrapport 2001:03)